

MICHAEL DILLON • Modernleşen Çin'in Tarihi

MICHAEL DILLON University of Durham'da bulunan Centre for Contemporary Chinese Studies'in kurucu yöneticisidir ve aynı üniversitede modern Çin tarihi üzerine dersler vermektedir. Royal Historical Society ve Royal Asiatic Society üyesi olan yazar, 2009'da Pekin'deki Tsinghua Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. *Contemporary China: An Introduction* (2008) başlıklı bir kitabı daha vardır.

China. A Modern History

© 2010 Michael Dillon

Kitabın yayın hakları I.B. Tauris Co. Ltd., London'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2290 • Tarih Dizisi 107

ISBN-13: 978-975-05-1913-0

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Recep Ersel Erge

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ 1851 Dünya Sergisi (Londra, Crystal Palace)

için hazırlanan Çin Pavyonu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas - Murat Bozluolçay

DİZİN Ayla Duru Karadağ

BASKI ve CILT Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MICHAEL DILLON

Modernleşen Çin'in Tarihi

China

A Modern History

ÇEVİRENLER

Eylem Ümit Atılğan - Aydın Atılğan

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER.....	7
GİRİŞ.....	11
1 ÇİN İMPARATORLUĞU'NUN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ.....	23
2 ÇİN VE BATI: AFYON SAVAŞLARINA DOĞRU.....	41
3 TAIPING, NIAN VE MÜSLÜMAN İSYANLARI (1850-1884).....	79
4 RESTORASYON VE BATI SÖMÜRGEÇİLİĞİ (1856-1898).....	117
5 BOKSÖR İSYANI VE İMPARATORLUĞUN GERİLEMESİ (1899-1911).....	137
6 ÇİN CUMHURİYETİ İÇİN MÜCADELE (1911-1916).....	163
7 DÖRT MAYIS HAREKETİ: KOMÜNİSTLER VE MİLLİYETÇİLER (1917-1924).....	189
8 KUZEY SEFERİ VE BİRLEŞİK CEPHE (1923-1927).....	207
9 NANJING ONYILI VE UZUN YÜRÜYÜŞ (1927-1937).....	229
10 JAPON İŞGALİ, İKİNCİ BİRLEŞİK CEPHE VE İÇ SAVAŞ (1937-1949).....	251
BİR ARA: YENİ ÇİN, YENİ TARİH Mİ?.....	281

11	KURTULUŞ VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN DOĞUŞU (1949-1954).....	285
12	EKONOMİK VE SOSYAL POLİTİKALAR (1950-1957).....	309
13	BÜYÜK İLERİ ATILIM (1958-1965).....	329
14	KÜLTÜR DEVRİMİ (1966-1980).....	351
15	ÇİN'İN MODERNLEŞMESİ VE AÇILMASI.....	381
16	TİBET VE XINJIANG.....	395
17	HONG KONG VE TAYVAN.....	411
18	DENG XIAOPING'DEN SONRA ÇİN.....	425
	SONUÇ: YÜKSELEN ÇİN VE “UYUMLU BİR TOPLUM”.....	437
	<i>BİYOĞRAFİK NOTLAR</i>	447
	<i>OKUMA ÖNERİLERİ</i>	461
	<i>DİZİN</i>	471

TEŞEKKÜRLER

Bu kitabı yazmamı öneren Amsterdam Üniversitesi Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Modernleşme Tarihi Profesörü Eric Zürcher'e şükran borçluyum. Kendisinin *Turkey: A Modern History* adlı kitabı elde edilmesi zor bir başarıya ulaşmıştı. Umarım benim çalışmam karşısında fazla hayal kırıklığına uğramaz. I.B. Tauris'ten Lester Crook sabırlı ve anlayışlı bir editör, eserin ortaya çıktığı uzun süreçte el yazmalarına gösterdiği özenden ötürü kendisine müteşekkirim.

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında Çin üzerine çalışmaya başladığım Leeds Üniversitesi Çin Çalışmaları Bölümü'nün tüm çalışanlarına verdikleri ilhamdan dolayı teşekkür ediyorum. Aralarından bazılarını seçip ayırmak haksızlık oluştursa da Çin tarihi konusundaki cesaretlendirmeleri ve kılavuzlukları nedeniyle özellikle ikisinden burada bahsetmek istiyorum. Owen Lattimore birinci sınıf öğrencilerine Çin tarihi dersleri verirken, derslerini Chiang Kai-shek'in savaş dönemindeki başkenti Chongqing'deki ve Pekin'den Moğolistan'a giden deve kervanlarındaki deneyimlerinden anekdotlar ile süsledi. Bill (W.J.F.) Jenner Çin tarih yazıcılığının zorlukları konusunda bana rehberlik etmiş ve çömlekçilik şehri Jingdezhen'in endüstriyel tarihi üzerine yazdığım doktora tezimin danışmanlığını yapmıştı. İkisine de verdikleri ilham ve içgörülerinden dolayı teşekkür borçluyum.

Durham Üniversitesi'nde Uzakdoğu Çalışmaları Bölümü'nde verdiğim Çin Tarihi derslerini takip eden lisans öğrencilerine, meydan okuyan ve zaman zaman sertleşen sorularıyla beni zinde tuttukları için müteşekkirim. Lisansüstü öğrenciler ise Asya deneyimlerini, akıl dolu sorularını, kaçınılmaz kuşkuculuklarını, tarih seminerleri ve araştırmalarıyla ilgili tartışmalarla

ra esprilerini getirdiler. 2007'de Bölüm kapanmak zorunda kalınca, Tarihçi ve Çince Profesörü Keith Pratt araştırmam konusunda beni yüreklendirmiş, bölümdeki diğer akademik personel de destekleyici davranmıştı.

Çin'de bulunduğum yirmi beş yıl içinde Pekin Sosyal Bilimler Akademisi'nin Modern Tarih, Ekonomi, Dünya Dinleri ve Azınlıklar enstitülerinde, Şangay ve Guangzhou'daki bölgesel akademilerde, eyaletlerde ve Anhui, Jiangxi, Gansu, Ningxia ve Xinjiang özerk bölgelerinde tarihçilerle ve diğer akademisyenlerle çalışma fırsatı bulduğum için şanslıydım. Pekin'deki Çin Renmin Üniversitesi ve Tsinghua Üniversitesi'nde, Şangay'daki Fudan Üniversitesi'nde, Urumqi'deki Xinjiang ve Yinchuan'daki Ningxia üniversitelerinde ve Hong Kong Bilim ve Teknoloji Üniversitesi gibi birçok üniversitedeki meslektaşlarımla işbirliği içinde olmaktan büyük fayda sağladım ve zevk aldım. Tayvan'da Academia Sinica'da araştırmalar yaptım ve Ulusal Chengchi Üniversitesi'ndeki meslektaşlarımla birlikte çalışmaktan çok memnun oldum.

Bütün bu akademik ortaklıkların Çin tarihi anlayışımın şekillenmesinde kesinlikle bana çok büyük faydaları oldu, ancak British Academy ve Londra'daki Universities' China Committee'nin finansal ve kurumsal destekleri olmasaydı bu ziyaretlerin hiçbiri gerçekleşmeyecekti. Bu ziyaretlerin sonucu ortaya çıkan bu kitap ve diğer yayınlar, onlar gerçekleşmeseydi çok zayıf olacaktı; bu kurumların yıllar süren cömert desteğine teşekkür etmekten memnuniyet duyuyorum. Çalışmamda herhangi bir kusur ya da eksiklik varsa, sorumluluğu yalnız bana aittir.

LATİN ALFABESİNE DÖNÜŞTÜRMEYLE İLGİLİ NOT

Metin boyunca mümkün olduğu ölçüde Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1950'lerde geliştirilen Hanyu Pinyin Latin alfabesine dönüştürme sisteminden yararlanıldı. Sun Yat-sen ve Chiang Kai-shek gibi bazı özel isimler ise Pinyin halleri pek kabul görmediğinden eski telaffuz biçimleriyle bırakıldı. Milliyetçi Parti'nin Çince adı için Tayvan'da Kuomintang tercih edilse de bütün metinde GMD olarak geçmektedir.

YAYINEVİNİN NOTU

Türkçe baskının hazırlığı sırasında bizlere yardımcı olan Deniz Yalav'a teşekkür ederiz.

İletişim Yayınları

Türkçe baskı için hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Bugünlerde, Sibiryaya demiryoluyla on dört-on beş günde ulaşılabilen “Çin”e giden insanlarla karşılaşmak sıkça yaşanan bir şey oldu. Bu durum hemen önümüze şu soruyu getirmekte: Çin deyince ne anlaşılmalı?

Bu soru 1911’de, Çin İmparatorluğu’nun son hanedanının çöküşüne yolaçan devrimden sadece birkaç ay önce, Cambridge Üniversitesi’nde Çince profesörü ve kuşağının önde gelen sinologlarından olan Herbert Giles tarafından ortaya atılmıştı. Çin’e dünyanın çoğu gelişmiş ülkesinden kıtalararası bir yolculukla yirmi dört saatten kısa sürede ulaşılabilen 21. yüzyılda bile hâlâ cevap bekliyor. Giles, Çin uygarlığı üzerine yazdığı kitabında verdiği yanıtta tabirin “en geniş anlamıyla Moğolistan, Mançurya, Doğu Türkistan, Tibet ve 18 Eyalet”i içeren bütünü karşısında “Çinliler için 18 Eyalet, bizim içinse Asıl Çin olarak bilinen” parçasıyla kendisini sınırlayarak çözüm öneriyor.¹

“Asıl Çin” Çin’in modern tarihi üzerine yapılan her çalışmanın asıl ve öncelikli odağını teşkil etse de, bu kitap 1949’dan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) adıyla Çin Komünist Partisi’nin kontrolünde bulunan anakarının yanı sıra, tarihsel kimliğini (aynı yıldan beri *de jure* değil ama *de facto* bağımsız) Çin Cumhuriyeti olarak muhafaza eden Tayvan ve eski İngiliz sömürgesi olan Hong Kong’la da ilgilidir. Anakarının tarihini ele alan bir çalışma ayrıca Çin’in kuzey ve batı sınırlarındaki, özellikle Tibet, Xinjiang (Doğu Türkistan) ve İç (Güney) Moğolistan’la ihtilafli olan tarihlerini de dikkate almak zorundadır. Çin’in güneybatısının tarihi ise aynı şekilde ihtilafli olmasa da bu bölgedeki yerli halklar ile yakından ilişkili olan Vietnam, Tayland ve

1 Herbert A. Giles, *The Civilisation of China*, Williams and Norgate, Londra, 1911.

Burma'da (Myanmar) çoğunluğu oluşturan topluluklar arasındaki geçirgen sınırlar üzerinden yürüyen sosyal ve ticari ilişkiler Yunnan Eyaleti ile Guanxi Zhuang Özerk Bölgesi'nin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.

Modern Çin: Çatışma ve Değişim

Çatışma tarihsel değişimin temel kaynaklarından biri ve harekete geçirici unsurdur, modern Çin ise çatışma ve değişim konusunda kesinlikle kendi payına düşenden fazlasını aldı. Sınırları içerisinde etnik ve politik büyük iktidar mücadeleleri yaşadığı gibi dış güçlerle de bütün bir Doğu Asya bölgesinin güçler dengesini değiştiren askerî çatışmalar içine girdi. Son iki yüz yılda içeride yaşanan toplumsal, politik ve ekonomik değişimler, dünyanın bu en kalabalık nüfuslu ulusunun çehresini tanınamayacak derecede değiştirdi.

Peki, modern Çin terimi geçmişte neyi ifade ediyordu veya şimdi ne anlama geliyor ve aslında hangi döneme işaret ediyor? Konuya giriş için genel olarak sürece ve modern Çin terimine özet bir bakış uygun olabilir. Resmî Çin tarih-yazımı Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949'daki kuruluşundan beri modern ve yakın tarih arasında açık ve oldukça katı bir ayrımı savundu. Utanç dönemi olarak kabul edilen modern tarih [*jindai shi*] 19. yüzyıl ortalarındaki Afyon Savaşları'yla başlar ve Çin'deki politik gelişmeler üzerinde beklenmedik bir şekilde derinden etkili olan Avrupa'daki Versailles antlaşmasını izleyen milliyetçi dalganın başlangıcı olan 4 Mayıs 1919 Hareketi'ne kadar sürer. Yakın tarih [*xindai shi*] ise milliyetçiliğin gelişmesinin, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) yükselişinin ve Çin'in sömürgecilikten ve Japon işgalinden nihai kurtuluşunun izlerini sürmesi nedeniyle Çinli tarihçilere daha olumlu ve cazip gelmektedir. Hem Çin'de hem de Batı'da akademik çalışmaların olgunlaşması ile özellikle son otuz yıl içerisinde ÇHC'deki tarih arşivlerinden bazılarının yabancı araştırmacılara açılması ve akademik değişim programlarının yaygınlaşması, otuz yıl önce epey zor olan bir düşünce paylaşımının önünü açtı. Bu süreç Çinli tarihçiler tarafından ısrarla savunulan, tarihsel dönemlerin katı ve hızlı tasniflenmesinde zamana uygun tadilatlarla yolaçarken, Çin'in geçirdiği çarpıcı ve devrimsel değişimlere rağmen, eski geleneklerin, yapıların ve düşüncelerin sürekliliğinin ciddi biçimde farkedilmesini de sağladı: Bu süreklilik, 1949'da ÇKP'nin iktidara gelişinden sonraya, radikal Maoist dönem boyunca ve 20. yüzyılın sonlarında başlayan büyük reformlara kadar uzanıyordu.

Bu nedenle modern Çin'in ne ifade ettiğini daha geniş bir açıdan yaklaşıp ele almak bir zorunluluktur. Çin, modernitenin işaretlerini asırlar boyu sergilemiştir, belki de 16. yüzyıldan başlayarak (Çin hanedan tarihi açısından bu dönem ejderha tahtını 1368'den 1644'e kadar elinde bulundurmuş

olan Ming sülalesinin iktidarının ortalarıdır) ekonominin büyük ölçüde ticarete dayandırıldığı zamandan beri. Bazı tarihçiler ise bu tarihi otarşik kırsal topluluk biçimlerinden kopuş deneyimlerinden hareketle Song hanedanına kadar (960-1127) geri götürür. Ming hanedanından sonra iktidarı ele geçiren ve imparatorluk Çin'inin son hükümdar sülalesi olan Qing hanedanını (1644-1911) moderniteyi geciktirmekle suçlamak ise milliyetçi bir zihniyetle hareket eden Çinli tarihçiler arasında âdet halini almıştır. 1644'te kuzeydoğudaki anayurtlarından gelip Asıl Çin'e yerleşen bu hanedan, Ming askeri önderliğinin kalıntıları tarafından ordularını başkente sokmalarına ve isyancı gruplar ele geçirmesin diye tahtı almalarına izin verilmiş Mançu kabile birliğinin yöneticilerinden oluştuğu için dışarıdan gelmiş, fetihçi bir hanedan olarak görülmüştür.

Qing hanedanı geleneksel bir Çin hanedanının tüm şatafatını sergilemiş olsa da, Mançular aynı zamanda kendi dillerini ve kültürlerini de muhafaza etmeleri nedeniyle başta radikaller ve reformcular olmak üzere birçok Çinli tarafından 1911 Devrimi'yle gelen politik çöküşlerine değin topluma yabancı kimseler olarak algılanmıştır. Çin bu tarihten itibaren kısa ömürlü Sun Yat-sen, Yuan Shikai ve Chiang Kai-shek['inki] gibi cumhuriyetçi hükümetlerle başlayarak siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenmenin modern ve ulusal formunu arayış mücadelesine başladı.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından Çin Komünist Partisi yönetimi, 1958'in Büyük İleri Atılımı ve 1960'ların sonlarındaki Kültür Devrimi gibi Mao Zedong'un devrimci, romantik ve sonucunda felaket getiren topyekûn seferberlik deneyimlerine yönelmeden önce, 50'lerde Sovyetler Birliği tarafından ortaya konulan planlanmış ve merkezileştirilmiş ekonomi modelini izledi. Mao'nun 1976'da ölümünün ardından Çin, "Reform ve Açılım" [*gaige kaifang*] diye nitelendirilen dönemi başlattı. Hareket ilhamını Şubat 1997'de ölen Deng Xiaoping ve 1975'te ölen, daha az tanınmasına karşın Çin'de komünizmin kuruluşunun en büyük siyasal muamması [*enigma*] olan Zhou Enlai'in mirasından almıştı. Bu reform programının yarattığı devlet ve toplum sağlam görünmektedir, ancak onu meydana getiren birçok ihtilaf çözümsüz kalmıştır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan modern Çin'in geniş tanımı 19. yüzyılın ikinci yarısı, 20. yüzyılın tamamı ve 21. yüzyılın başlangıcına yoğunlaşıyor. Modern Çin'in kapsadığı dönem köklü ve çok çeşitli çatışmaların çağı olmakla birlikte, kitabın ana bölümünde ayrıntılı olarak ele alındığı için sosyal ve politik mücadele türlerinin tamamını kapsayan bir çalışmaya giriş bölümünde yer verilmemiş; bunun yerine meydana gelmiş tarihsel değişimlerin karmaşıklığı ve birbirlerine bağlılığını açıklamak için önem taşıyan, belli başlı çatışma kategorileri seçilmiştir.